

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ»

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування
Освітньо-професійна програма	«Публічне управління та адміністрування»
Тривалість викладання	3-й семестр (5 чверть)
Кількість кредитів	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Заняття:	Осінній семестр
лекції:	3 години на тиждень
практичні:	3 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»: <https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=6893>

Кафедра, що викладає: Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Консультації: за окремим розкладом, погодженим зі здобувачами вищої освіти

Онлайн-консультації: Tarasenko.T@nmu.one

Викладачі:

Бородін Євгеній Іванович

д. і. н., професор, професор кафедри, директор навчально-наукового інституту державного управління

Персональна сторінка:

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Borodin/Borodin.php>

E-mail: borodin.ye.i@nmu.one

Тарасенко Тетяна Миколаївна

д. держ. упр., професор, професор кафедри

Персональна сторінка:

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Tarasenko/Tarasenko.php>

E-mail: tarasenko.t@nmu.one

1. Анотація до курсу

Під час вивчення дисципліни «Місьцеве самоврядування» Ви ознайомитесь із теоретичними, правовими, організаційними та практичними основами функціонування місцевого самоврядування. Теоретичне та практичне наповнення курсу надає можливість сформулювати знання щодо організації та функціонування системи місцевого самоврядування в Україні, особливостей місцевого самоврядування як форми публічної влади та розвинути навички їх застосування з урахуванням сучасних тенденцій та пріоритетів сталого розвитку територій і громад.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни – формування у здобувачів вищої освіти сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок щодо організації, функціонування та розвитку системи місцевого самоврядування в Україні, спрямованих на підвищення спроможності до розв’язання складних спеціалізованих завдань та практичних проблем щодо вирішення питань місцевого значення.

Завдання курсу:

- ознайомити здобувачів вищої освіти з ключовими ознаками місцевого самоврядування як форми публічної влади, принципами місцевого самоврядування в Україні;
- розглянути основні теорії походження місцевого самоврядування та моделі управління на місцях, форми децентралізації та сутність принципу субсидіарності, конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні, особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану;
- засвоїти основні характеристики елементів системи місцевого самоврядування в Україні (територіальна громада; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської рад; районна та обласна ради; органи самоорганізації населення; районні у місті ради);
- засвоїти особливість діяльності представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування, сутність та зміст власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування;
- розглянути організаційно-правові засади та перспективи розвитку служби в органах місцевого самоврядування в Україні;
- навчити обґрунтовувати шляхи реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, вибір форм співробітництва територіальних громад;
- розглянути напрями цифровізації місцевого самоврядування, теоретичні та практичні аспекти запровадження концепції розумне місто;
- навчити аналізувати документи, які визначають європейські підходи до розвитку місцевого самоврядування;
- навчити застосовувати знання щодо підходів до розробки, реалізації, моніторингу та оцінювання стратегій розвитку територіальних громад.

3. Результати навчання:

Дисциплінарні результати навчання:

- *знати* характеристики елементів системи місцевого самоврядування в Україні, особливості організації та функціонування місцевого самоврядування як форми публічної влади, зокрема представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування;
- *застосовувати знання* принципів місцевого самоврядування в Україні, специфіки децентралізації та субсидіарності, європейських стандартів місцевого самоврядування під час визначення напрямів подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні, зокрема форм місцевої демократії;
- *знати* конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні, правові засади служби в органах місцевого самоврядування, особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану;
- *застосовувати знання* щодо підходів до розробки, реалізації, моніторингу та оцінювання стратегій розвитку територіальних громад та *використовувати* методи аналізу та оцінювання програм сталого розвитку територіальних громад.

4. Структура курсу

ЛЕКЦІЇ

1. Місцеве самоврядування як форма публічної влади

- 1.1. Презентація курсу «Місцеве самоврядування»
- 1.2. Спільні ознаки форм публічної влади
- 1.3. Поняття місцевого самоврядування в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейській хартії місцевого самоврядування
- 1.4. Особливості влади місцевого самоврядування
- 1.5. Основні принципи місцевого самоврядування в Україні
- 1.6. Теорії походження місцевого самоврядування та моделі управління на місцях
- 1.7. Форми децентралізації. Субсидіарність

2. Система місцевого самоврядування в Україні

- 2.1. Територіальна громада
- 2.2. Сільська, селищна, міська рада
- 2.3. Сільський, селищний, міський голова
- 2.4. Виконавчі органи сільської, селищної, міської рад
- 2.5. Районні та обласні ради
- 2.6. Органи самоорганізації населення
- 2.7. Районні у місті ради
- 2.8. Особливості місцевого самоврядування в м. Києві
- 2.9. Місцеве самоврядування умовах правового режиму воєнного стану

3. Представницькі і виконавчі органи місцевого самоврядування

- 3.1. Загальна характеристика органів місцевого самоврядування
- 3.2. Представницькі органи місцевого самоврядування
- 3.3. Виконавчі органи місцевого самоврядування
- 3.4. Представницькі та виконавчі повноваження голови сільської, селищної міської ради
- 3.5. Секретар сільської, селищної, міської ради
- 3.5. Староста
- 3.6. Власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування

4. Правові засади служби в органах місцевого самоврядування

- 4.1. Служба в органах місцевого самоврядування. Відмінність професійної служби в органах місцевого самоврядування та діяльності депутатів місцевих рад
- 4.2. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування
- 4.3. Прийняття на службу в органи місцевого самоврядування
- 4.4. Обмеження, пов'язані зі службою в органах місцевого самоврядування
- 4.5. Кадровий резерв служби в органах місцевого самоврядування та атестація посадових осіб місцевого самоврядування
- 4.6. Підстави припинення служби в органах місцевого самоврядування та відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування
- 4.7. Перспективи розвитку служби в органах місцевого самоврядування

5. Розвиток місцевого самоврядування в цифрову епоху

- 5.1. Цифровізація місцевого самоврядування
- 5.2. Штучний інтелект в локальному контексті
- 5.3. Розумне місто

6. Реформа місцевого самоврядування в Україні

- 6.1. Мета та напрями реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні
- 6.2. Перегляд обсягу повноважень органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади

- 6.3. Проблеми та зміни адміністративно-територіального устрою на базовому та субрегіональному рівнях
- 6.4. Співробітництво територіальних громад
- 6.5. Актуалізація завдання сталого розвитку територій та громад. Підходи до розробки, реалізації, моніторингу та оцінювання стратегій розвитку територіальних громад
- 6.6. Європейські стандарти місцевого самоврядування

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

1. Місцеве самоврядування як форма публічної влади

- 1.1. Поняття місцевого самоврядування в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейській хартії місцевого самоврядування
- 1.2. Особливості влади місцевого самоврядування
- 1.3. Основні принципи місцевого самоврядування в Україні
- 1.4. Теорії походження місцевого самоврядування та моделі управління на місцях
- 1.5. Форми децентралізації. Субсидіарність

2. Система місцевого самоврядування в Україні

- 2.1. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування
- 2.2. Сільська, селищна, міська рада
- 2.3. Сільський, селищний, міський голова
- 2.4. Виконавчі органи сільської, селищної, міської рад
- 2.5. Районні та обласні ради
- 2.6. Органи самоорганізації населення
- 2.7. Особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану

3. Представницькі і виконавчі органи місцевого самоврядування

- 3.1. Представницькі органи місцевого самоврядування
- 3.2. Виконавчі органи місцевого самоврядування
- 3.3. Представницькі та виконавчі повноваження голови сільської, селищної міської ради
- 3.4. Староста
- 3.5. Власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування

4. Правові засади служби в органах місцевого самоврядування

- 4.1. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування
- 4.2. Прийняття на службу в органи місцевого самоврядування
- 4.3. Обмеження, пов'язані зі службою в органах місцевого самоврядування
- 4.4. Перспективи розвитку служби в органах місцевого самоврядування

5. Розвиток місцевого самоврядування в цифрову епоху

- 5.1. Переваги та здобутки цифровізації для розвитку місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід
- 5.2. Основні сфери застосування штучного інтелекту в місцевому самоврядуванні
- 5.3. Втілення концепції розумне місто: вітчизняний та зарубіжний досвід

6. Стратегія сталого розвитку територіальної громади

- 6.1. Сталий розвиток міст і громад.
- 6.2. Публічна презентація результатів виконання командного/індивідуального завдання «Досвід територіальних громад щодо розробки стратегії сталого розвитку територіальної громади».

Командне / індивідуальне завдання «Досвід територіальних громад щодо розробки стратегії сталого розвитку територіальної громади» полягає в аналізі та розробленні рекомендацій щодо посилення узгодженості стратегічних цілей стратегії розвитку відповідної територіальної громади з міжнародними, національними, регіональними стратегічними документами.

Форма проведення: розробка, презентація та захист (відповіді на запитання, дискусія) командного / індивідуального завдання перед аудиторією.

Зміст завдання. На прикладі Стратегії сталого розвитку відповідної територіальної громади (сільська / селищна / міська ТГ за вибором здобувачів вищої освіти):

- провести аналіз структури Стратегії, системи моніторингу та оцінювання її реалізації;

- визначити рівень відповідності стратегічних цілей (пріоритетів) стратегії сталого розвитку територіальної громади з міжнародними, національними, регіональними стратегічними документами, зокрема Ціллю 11 Сталого розвитку – «Сталий розвиток міст і громад», цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, цілями (пріоритетами) розвитку відповідного регіону, що визначені в стратегії регіонального розвитку відповідної області;

- розробити рекомендації щодо посилення узгодженості стратегічних цілей стратегії сталого розвитку відповідної територіальної громади з відповідними міжнародними, національними, регіональними стратегічними документами.

Під час публічної презентації і захисту результатів виконання командного / індивідуального завдання у межах практичного заняття передбачено процедуру peer-assessment (оцінювання з боку інших здобувачів освіти).

Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

Комп'ютерне та мультимедійне обладнання.

Активованій корпоративний акаунт НТУ «ДП» (student.i.p@nmu.one).

Microsoft Office 365. Застосунки Microsoft Office: Teams, Forms, Whiteboard, OneNote.

Платформа дистанційного навчання НТУ «ДП» Moodle.

Підключення до Internet.

5. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

Загальні критерії досягнення результатів навчання відповідають описам 6-го кваліфікаційного рівня НРК.

6.2. Здобувач вищої освіти може отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни на основі балів з **поточного оцінювання та самостійної роботи** складатиме не менше **60 балів**.

Поточна успішність складається з оцінок за роботу на практичних заняттях: оцінюється 5 тем практичних занять (участь у кожній темі практичного заняття може принести здобувачу вищої освіти 8 балів), індивідуальне завдання (максимальна оцінка становить 30 балів), поточне тестування (максимально оцінюється в 30 балів).

Отримані бали за практичні заняття, індивідуальне завдання та поточне тестування додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати **100 балів**.

Теоретична частина оцінюється за результатами *поточного тестування*. Поточний тест складається з 30 тестових запитань (одна правильна відповідь), за кожне питання можна

отримати 1 бал. Загалом за поточне тестування отримується **максимум 30 балів**.

Практична частина оцінюється за результатами:

– виконання *практичних завдань, які виконуються під час практичних занять* (5 тем × 8 балів); у разі несвоєчасного подання практичної роботи оцінка знижується вдвічі; загалом за практичні завдання отримується максимум 40 балів;

– виконання, публічної презентації та захисту (відповіді на запитання, дискусія) результатів *командного / індивідуального завдання*, зміст якого описано у розділі 4; за результатами публічної презентації отримується максимум 30 балів.

У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні отримується **максимум 70 балів**.

Отримані бали за теоретичну частину та практичні роботи додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
30	70	100

6.3. Критерії оцінювання практичних завдань. Максимальна кількість балів за кожну тему практичного заняття 8 балів, з яких:

– 8 балів – завдання повністю розкриває тему та демонструє глибоке розуміння проблематики (аргументація логічна, обґрунтована, з прикладами з реальної практики; є чітка практична спрямованість; робота має ознаки самостійного мислення; оформлення структуроване, відповідає вимогам);

– 6 – 7 балів – тема розкрита повно, але з незначними прогалинами (аргументація присутня, хоча деякі висновки потребують уточнення; практичні приклади є, але не завжди доречні або недостатньо глибокі; робота здебільшого самостійна, але без вираженої оригінальності; структура загалом чітка, проте є дрібні недоліки в оформленні);

– 4 – 5 балів – тема розкрита частково, ключові поняття використано вибірково (аргументація обмежена, аналіз поверхневий; практична спрямованість слабка; самостійність роботи не виражена; структура нечітка, оформлення потребує доопрацювання);

– 2 – 3 бали – тема розкрита поверхнево або з суттєвими помилками (аргументація слабка, висновки не обґрунтовані; відсутні приклади або зв'язок із практикою; робота не демонструє самостійного підходу; структура порушена, оформлення не відповідає вимогам).

– 1 бал – завдання виконано формально, без змістовного розкриття теми (відсутній аналіз, аргументація та практична спрямованість; робота не має ознак самостійності; недотримання вимог до структури та оформлення роботи).

Критерії оцінювання командного / індивідуального завдання. Максимальна кількість балів – 30, з яких:

– 8 балів – аналіз Стратегії сталого розвитку територіальної громади (системний аналіз структури документа, пріоритетів, механізмів моніторингу та оцінювання реалізації);

– 7 балів – узгодженість з міжнародними, національними та регіональними документами (визначення рівня відповідності стратегічних цілей із ЦСР, національними цілями та регіональною стратегією);

– 6 балів – рекомендації щодо посилення узгодженості (аргументованість, інноваційність, практичність та доцільність запропонованих рекомендацій);

– 5 балів – якість презентації результатів (логічність викладення, наочність матеріалу, вміння акцентувати увагу, структура подання);

– 4 бали – захист проєкту, дискусія, командна взаємодія (чіткі відповіді, аргументація, демонстрація володіння матеріалом, ефективна командна співпраця).

Критерії оцінювання підсумкової роботи. У випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку проводиться **підсумкове оцінювання (екзамен) під час сесії.**

Екзамен проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з 50 тестових завдань із чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (разом 50 балів) та 10 завдань з практичної частини, кожне з завдань оцінюється максимум у 5 балів залежно від повноти відповіді (разом 50 балів), причому:

- 5 балів – відповідність еталону;
- 4 бали – відповідність еталону з чотирма співпадіннями з еталоном;
- 3 бали – часткова відповідність еталону з трьома співпадіннями з еталоном;
- 2 бали – часткова відповідність еталону з двома співпадіннями з еталоном;
- 1 бал – невідповідність еталону з одним співпадінням з еталоном;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відповідає еталону.

Отримані бали за тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

6. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності.

Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»»: https://old.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/Положення_запобіг_виявл_плагіат-2025.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

Політика щодо використання штучного інтелекту під час опанування курсу регламентується відповідними нормами «Політики щодо використання штучного інтелекту в діяльності Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»»: https://old.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/Політика_III_2025.pdf.

7.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінку кафедри державного управління і місцевого самоврядування у Facebook: <https://www.facebook.com/kafedra.publicmanagement/>.

Протягом часу самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

З 24.02.2022 реалізація освітньої діяльності відбувається в умовах правового режиму воєнного стану. Наявна низка небезпек: повітряні тривоги, ризики припинення енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку. Згідно з наказами по університету у 2025-2026 навчальному році освітня діяльність здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх форм навчання здійснюється з використанням дистанційних технологій через синхронні та асинхронні комунікації.

Відвідування онлайн лекцій та практичних занять реалізується через приєднання до «наради» в «команді» Microsoft Teams. Під час повітряної тривоги заняття перериваються і продовжуються лише за умов перебування учасників освітнього процесу у захищених приміщеннях. Викладачем (за технічної та безпекової можливості) здійснюється запис заняття для підтримки асинхронного формату навчання.

У випадках відсутності енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку викладачем забезпечується асинхронний формат навчання та комунікація зі здобувачами за допомогою каналів зв'язку, що функціонують.

Про причини неможливості взяти участь в онлайн заняттях, ускладненні доступу до матеріалів на дистанційних платформах НТУ «ДП» тощо здобувач вищої освіти має повідомити викладача в особистих повідомленнях чатів Microsoft Teams, або листом на корпоративну е-пошту НТУ «ДП», або через старосту чи представника адміністрації інституту.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання.

Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здійснюється відповідно до «Положення про визнання в Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» результатів навчання, набутих у неформальній та/або інформальній освіті» <http://surl.li/zopmhq>

7.7. Участь в анкетуванні.

Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (MS Forms). Посилання на форму буде розміщено у Teams курсу. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

8 РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Місцеве самоврядування [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування / уклад.: Т. М. Тарасенко, Є. І. Бородін; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Дніпро : НТУ «ДП», 2025. – 33 с.

2. Кравченко В. В., Бородін Є. І., Квітка С. А. Місцеве самоврядування в системі публічного управління : навч. посіб. у схемах. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 148 с. URL: http://www.dridu.dp.ua/biblioteka/doc/Mistseve_samovryaduvannya.pdf

3. Європейські стандарти місцевого самоврядування : хрестоматія / упоряд. Є. І. Бородін, С. А. Квітка, Т. М. Тарасенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 148 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163024>

4. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: Навч. посібник / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/teor_misc_samovryad_2017.pdf
5. Руденко О. М., Козюра І. В., Ткаленко Н. В., Маргасова В. Г. Історія та теорія місцевого самоврядування : навч. посібн. / О. М. Руденко І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко, В. Г. Маргасова. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 226 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6183/1/istoriyaiteoriyams.pdf>
6. Система публічного управління та адміністрування: навч. наоч. посіб. [Електронне видання] / Є. І. Бородин, Т. М. Тарасенко; Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2022. 187 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/literature/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1_%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%9F%D0%A3%D0%90_2023.pdf
7. Вороніна Ю. Є. Теорія та практика публічного управління та адміністрування : навч. посіб. / Ю. Є. Вороніна. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2020. 204 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/346596794.pdf>
8. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук]. – Київ : 2017. 110 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Mistseve-samovryaduvannya-v-umovah-detsentralizatsiyi.pdf>
9. Євтушенко О. Н. Муніципальний менеджмент : [підручник] / О. Н. Євтушенко, В. М. Ємельянов, В. І. Андріяш. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. 404 с. URL: <https://is.gd/xuEQ62>
10. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с. URL: <https://surl.li/zyeewd>
11. Україна. Посібник з відкритого місцевого самоврядування та публічної етики. Рада Європи. 2022. URL: <https://rm.coe.int/1680ac7747>

Додаткові

1. Відбудова України: принципи та політика. За ред. Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. Ведер ді Мауро. 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
2. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-stiykist-gromad-1_gotove_0.pdf
3. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf
4. Слобожан О. Гармонізація законодавства України з Європою та світом. Асоціація міст України. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/garmonizaciya_ukr_zakonodavstva_z_yevropoyu_ta_svitom.pdf
5. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Баймуратов М. М. Місцеве самоврядування як втілення філософії та праксеологічної парадигми людиноцентризму / *Contemporary Transformations of Social Development: New Challenges and Perspectives: International collective monograph* / edited by Lucir Reinaldo Alves, Grygoriy Starchenko. Universidade Estadual do Oeste do Parana-Unioeste Nucleo de Desenvolvimento Regional (NDR), Toledo. Chernihiv : REICST, 2024. С. 368–398. <https://doi.org/10.54929/monograph-06-2024-10-01>
6. Місцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти: монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. В.

Батанова, доктора юридичних наук, професора О. В. Марцеляка, доктора юридичних наук, професора А. Берлінгуера. Київ: Вид-во «ОСНОВА», 2020. 672 с. URL: <https://is.gd/nOxhJ1>

7. Бондар В. В. Локалізація об'єктів корпоративного менеджменту в метрополісі Києва у контексті розвитку його організаційно-управлінських функцій. *Український географічний журнал*. 2020. № 1. С. 45–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2020_1_8

8. Бородін Є., Піскоха Н., Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 9(4). С. 95–103. URL: <https://doi.org/10.15421/152141>

9. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 48 – 50. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1_2018-48-50.pdf

10. Овакімян М. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 2. URL: http://vjhr.sk/archive/2017_2/part_1/24.pdf

11. Правосу́б'єктність на місцевому рівні – стислий виклад прикладів 11 країн. *Центр експертизи доброго врядування* Страсбург, 30 вересня 2021 р. CEGG/PAD(2021)13. URL: https://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/LP_ZVIT_SUMMARY_11_CASES_UKR.pdf

12. Структура органів місцевого самоврядування та процедури ухвалення рішень. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/advice/struktura-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya-ta-protseduri-uhvalennya-rishen-i2364>

13. Моніторинг реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні станом на 01.01.2024 р. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html>

14. Яковчук М. В., Міхалевський В. Ц., Скрипник Т. К. Порівняння ефективності управління в децентралізованих та централізованих системах. *Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки*. 2021. № 5. С. 41–44. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/12/301-text_2021_5_t-41-44.pdf

15. Загуменна Ю. О., Лазарев В. В. Становлення та розвиток органів місцевого самоврядування в Україні (1991–2019 роки). *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 106 – 117. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9495>; <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.15>

16. Єршова О. Л., Бажан Л. І. Розумне місто – концепція, моделі, технології, стандартизація. *Статистика України*. 2020. № 2-3. С. 68 – 77. DOI: 10.31767/su.2-3(89-90)2020.02-03.08.

17. Тарасенко Т. М. Територіальна громада як юридична особа публічного права: загальні проблеми теорії та практики. *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11(2). С. 31–39. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/995/970>; DOI: <https://doi.org/10.15421/152316>

18. Тарасенко Т. М. Організаційно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: можливості та обмеження. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 51–58. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/261/228>

19. Тарасенко Т. М. Запровадження інноваційних технологій управління репутацією органів місцевого самоврядування: теорія та практика. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 158–164. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/32.pdf>

20. Тарасенко Т. М. Вплив громадського чинника на утвердження політичної відповідальності в системі місцевого самоврядування України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 2 (15). С. 142–146. URL: http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2016/2/2_2016.pdf

21. Тарасенко Т. М. Політична відповідальність у сфері місцевого самоврядування України : *монографія*. Дніпро : ГРАНІ, 2020. 403 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163029>
22. Тессман А. А., Тарасенко Т. М. Застосування штучного інтелекту в стратегічному плануванні: перспективи для територіальних громад. І Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 березня 2023 р., м. Київ. Частина 2. Львів – Торунь Liha-Pres, 2023. С. 148–151. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/203>
23. Тессман А. А., Тарасенко Т. М. Основні напрями застосування штучного інтелекту в муніципальному менеджменті: проблема ефективності та справедливості. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 травня 2023 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко; Т. В. Маматової. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. С. 206–208. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523.pdf>
24. Тарасенко Т. М. Штучний інтелект в публічному управлінні: баланс між можливостями та ризиками для суспільних інтересів / Modernization of Public Authorities in the Digital State Format: Challenges and Prospects under Martial Law and Postwar Reconstruction : scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2025. 608 p. P. 536–556. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-571-6-25>. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/611>
25. Bullock J. B. Artificial Intelligence, Discretion, and Bureaucracy. *American Review of Public Administration*. 2019. Vol. 49(7). 751–761. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0275074019856123>
26. Young Matthew M., Bullock Justin B., Lecy Jesse D. Artificial Discretion as a Tool of Governance: A Framework for Understanding the Impact of Artificial Intelligence on Public Administration. *Perspectives on Public Management and Governance*. 2019. 1–13 doi:10.1093/ppmgov/gvz014
27. The future of local government: Embracing connectivity and customer centricity. 2021. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/au/pdf/2021/future-of-local-government-report.pdf>
28. AI Watch Artificial Intelligence in public services Overview of the use and impact of AI in public services in the EU. Science for Policy Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020, 96 p. URL: https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/document/2020-07/jrc120399_Misuraca-AI-Watch_Public-Services_30062020_DEF_0.pdf

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280 : із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 9 трав. 2024 р. № 3703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>
4. Виборчий кодекс України від 19 груд. 2019 р. № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
5. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586 : із змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14/print>
6. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 черв. 2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.

7. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 2 трав. 2023 р. № 3077-IX набирає чинності не раніше ніж через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>
8. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 лип. 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
10. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
11. Про столицю України – місто-герой Київ : закон України від 15 січ. 1999 р. № 401-XIV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14>.
12. Про органи самоорганізації населення : закон України від 11 лип. 2001 р. № 2625. : із змінами. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
13. Про асоціації органів місцевого самоврядування : закон України від 16 квіт. 2009 р. № 1275-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
14. Про співробітництво територіальних громад : закон України від 17 черв. 2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
15. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. №157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів : закон України від 14 бер. 2017 р. № 1923-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-19>.
17. Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад : закон України від 9 лют. 2017 р. № 1851-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-19>.
18. Про добровільне об'єднання територіальних громад щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення : закон України від 3 квіт. 2018 р. № 2379-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-19>.
19. Про державні цільові програми : закон України від 18 бер. 2004 р. № 1621-IV : Редакція від 31 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
20. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : закон України від 23 бер. 2000 р. № 1602-III : зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
21. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI, редакція від 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
22. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України від 30 вер. 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. «Про запровадження національної системи стійкості»: указ Президента України №479/2021 від 27 вер. 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
24. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 8 квіт. 2015 р. № 214. Редакція від 21.02.2024 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>
25. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
26. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: наказ Міністерство розвитку громад та територій України від 21 груд. 2022 р. № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text>

27. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади: наказ міністерства розвитку громад та територій України від 22 вер. 2022 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text>

28. Сталий розвиток у громадах система управління сталим розвитком. Вимоги та настанови щодо використання. ДСТУ ІБО 37101:2019 (ЮО 37101:2016, ЮТ). Національний стандарт України, затверджено наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 21 груд. 2019 р. №471 3 2021-01-01. URL: <https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/37101-2016.pdf>

29. Концепція відновлення місцевого самоврядування України. Асоціація міст України, схвалена Правлінням Асоціації міст України рішенням від 01 квіт. 2024 р. № 7. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/koncepciya_vidnovlennya_ms_final.pdf

30. Європейське врядування Біла Книга. Комісія Європейських Співтовариств Брюссель, 25.7.2001 СОМ(2001) 428 остаточна редакція. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf>

31. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія від 15 жовт. 1985 р. Документ 994_036. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

32. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 лист. 2009 р. Документ 994_946. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text

33. Лейпцизька хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку», прийнята на засіданні міністрів міст та урбанізації країн-членів Організації Економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) в 2007 р. URL: <https://city2030.org.ua/ua/document/tekst-leipzigkoi-hartii-stalogo-evropeiskogo-mista>; https://city2030.org.ua/sites/default/files/documents/DL_LeipzigCharta.pdf

34. Нова програма розвитку міст. ООН-ХАБІТАТ III, прийнята на Третньому засіданні ООН з населення та розвитку 17 – 20 жовт. 2016 р. URL: <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf>

35. Утрехтська декларація про добре місце та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін : Рада Європи; Декларація, Міжнародний документ від 17 лист. 2009 р. Документ 994_a16. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a16

36. Декларація Конгресу місцевих та регіональних влад. 42-а СЕСІЯ Страсбург, 22–24 березня 2022 р. Війна Російської Федерації проти України Декларація 5 (2022): <https://rm.coe.int/cg-2022-42-21-ukr-the-russian-federation-s-war-against-ukraine/1680a5ee5e>

37. Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_674#Text

38. Priorities of the Congress 2021-2026. The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe, October 2021. Available at: <https://rm.coe.int/priorities-congres-2021-2026-/1680a4495e>

Інформаційні ресурси

1. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>
2. Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. Постійне представництво України при Раді Європи URL: <https://coe.mfa.gov.ua/ua/ukraine-coe/congress>
3. Проект міжнародної технічної допомоги «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. URL: <http://despro.org.ua/>
4. Е-Ukraine. Портал цифрового перетворення України. URL: <https://eukraine.org.ua/ua/pro-nas>
5. Цифрова громада. Національний вебпортал для цифрових лідерів і лідерок, де разом будемо найзручнішу державу у світі. URL: <https://hromada.gov.ua/>
6. Цілі сталого розвитку в Україні. Організація Об'єднаних Націй. Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs/11>

7. Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад. Дія бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cil-11-stalij-rozvitok-mist-i-gromad>
8. Сталий розвиток міст і громад. Державна служба статистики України. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/11/>
9. Публічне управління та місцеве самоврядування. *Наукове фахове видання України*. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/homepage>
10. Місцеве самоврядування. *Інформаційно-аналітичне видання*. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/about/>
11. Розумне місто. DEPS. URL: <https://deps.ua/ua/knowegable-base/reference-information/67697.html>
12. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023 – 2026. 1452nd meeting, 14 December 2022. URL: <https://rm.coe.int/0900001680a96440>
13. Cities4Cities: new matchmaking platform launched to support Ukrainian local and regional authorities/ URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/-/cities4cities-new-matchmaking-platform-launched-to-support-ukrainian-local-and-regional-authorities>
14. Нова програма розвитку міст: переклад українською + пояснення. MistoSite. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/nova-prohrama-rozvytku-mist-pereklad-ukrainskoiu-poiasnennia>
15. Smart Cities Marketplace. URL: <https://smart-cities-marketplace.ec.europa.eu/>; https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en
16. Smart cities. European Commission. https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en
17. European Smart Cities Association. URL: <https://europeansmartcities.eu/>
18. Cities Coalition for Digital Rights. URL: <https://citiesfordigitalrights.org/home>
19. Atlas of Urban AI. URL: <https://gouai.cidob.org/#atlas>
20. Global Observatory of Urban Artificial Intelligence (GOUAI). URL: <https://gouai.cidob.org/#:~:text=Welcome%20to%20GOUAI&text=The%20goal%20is%20to%20promote,they%20safeguard%20people's%20digital%20rights>
21. Освітній серіал «Публічна служба». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/public-service>